

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 3(30), с. 184–189

Проблема розвитку культури в українському суспільстві має вирішуватися з урахуванням впливу різноманітних чинників і на сучасному етапі розвитку соціуму є однією з пріоритетних у соціокультурному просторі держави.

Однією з актуальних проблем на етапі трансформації та формування громадянського суспільства є питання розвитку культури, які дуже важливі в умовах соціально-економічної нестабільності в Україні, духовної кризи та занепаду моральності [1, 2]. Без високого рівня культури, освіти, громадянської свідомості та внутрішньої зрілості людина не може бути повноправним учасником європейського та всього світового суспільства. Культура відіграє значну роль в інтеграції суспільства, створенні основи для гармонізації міжособистісних відносин, формуванні сучасного національного способу життя. Культура заснована на діяльності людей. Через культуру та завдяки культурі відбувається поєднання природного та соціального світів. Культура — результат об'єктивізації та матеріального втілення прагнень, цілей, інтересів людини. Культура трактується як все те, що створене людьми, як штучне середовище, “друга природа”, яка надбудована над першою “природною природою” (знаряддя праці, соціальні форми життя, звичаї, взірці, норми, соціально регульована поведінка, соціальний контроль тощо) [1].

Проте культура не набувається біологічним шляхом і кожне наступне покоління відтворює її і передає нащадкам. Саме цей процес є основою соціалізації особистості [2].

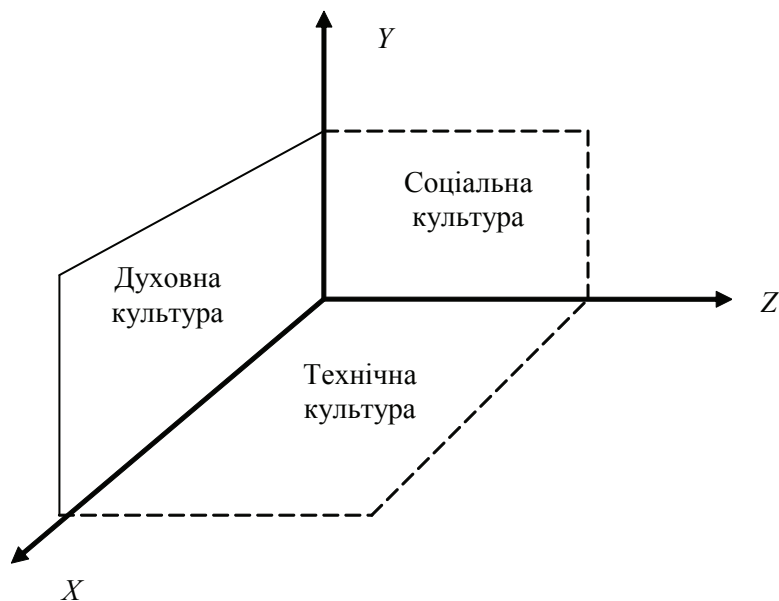
Поняття культури є надзвичайно широким, оскільки культурне поле охоплює соціальне в усіх його формах і протягом усієї історії існування людства. Культура — це системна інтегрована якість суспільства, втілення досягнень у його розвитку. Отже, не дивно, що культура визначається як система цінностей, уявлень про світ, правила поведінки, спільні для людей та пов'язані з певним способом життя [3]. Як підкреслює Н. Смелзер, культу-

ра створюється людьми та їй навчаються. Культуру потрібно розглядати як відкриту категорію, що висвітлює зміст громадської життєдіяльності людей [4]. За О. Якубою, культура — це якісна характеристика суспільства, яка виражає ступінь його прогресу, рівень і міру досягнень у контексті панування над силами природи, своїми власними соціальними зв'язками та відносинами [1].

Враховуючи, що культура — це системна категорія, її досягнення мають об'єднувати зусилля фахівців різного профілю (психологів, педагогів, філософів, істориків, соціологів, представників інших наук) у вирішенні найважливішої проблеми — як сформувати культурну особистість та за допомогою яких критеріїв можливо вимірювати культуру людини, яким чином можна сформувати культурну особистість? [5–8]. На це питання немає простої відповіді. Ні праця, ні організація самого суспільства не можуть бути вдосконалені, якщо не будуть створені умови для розвитку культурної особистості людини. Її вдосконалення можливе лише на засадах гуманістичних цілей та цінностей, що існують у реальному житті та в громадській свідомості людини.

Враховуючи важливу роль у генезі цивілізацій різних видів культур, з методологічної точки зору доцільно використовувати когнітивний, ціннісний та регулятивний підходи до визначення стану сучасного культурного простору цивілізацій [5].

Використання подібного багатомірного методичного підходу дає змогу здійснити порівняльну оцінку ступеня розвитку різних типів культур і відповідно вжити заходи, що необхідні для їх гармонізації [9]. Прикладом може бути наведена трьохмірна структура культурного простору цивілізації (рис. 1) [5].

Y, X, Z – відповідно ціннісна, когнітивна, регулятивна складові культурного простору.

Рис. 1. Трьохмірна структура культурного простору цивілізації

Культура здійснює свій вплив через цінності, соціальні норми, ритуали, що розробляються і визначаються суспільством, його інститутами та спонукають людину поводити себе певним чином. Культура являє собою багатофакторне складне явище та має кілька рівнів. Дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців значною мірою орієнтовані на вивчення зовнішніх проявів культури (символів, міфів, ритуалів тощо).

Згідно з концепцією Е. Шейна (2002) структуру культури можна подати у такому вигляді:

1. Глибинний рівень (базові уявлення).
2. Підповерховий рівень (цінності та норми).
3. Поверховий рівень (зовнішні прояви культури).

Розглядаючи культуру особистості як інтегральну характеристику та синтез різних видів культур, синергетичну модель формування культури особистості можна подати у вигляді, зображеному на рис. 2.

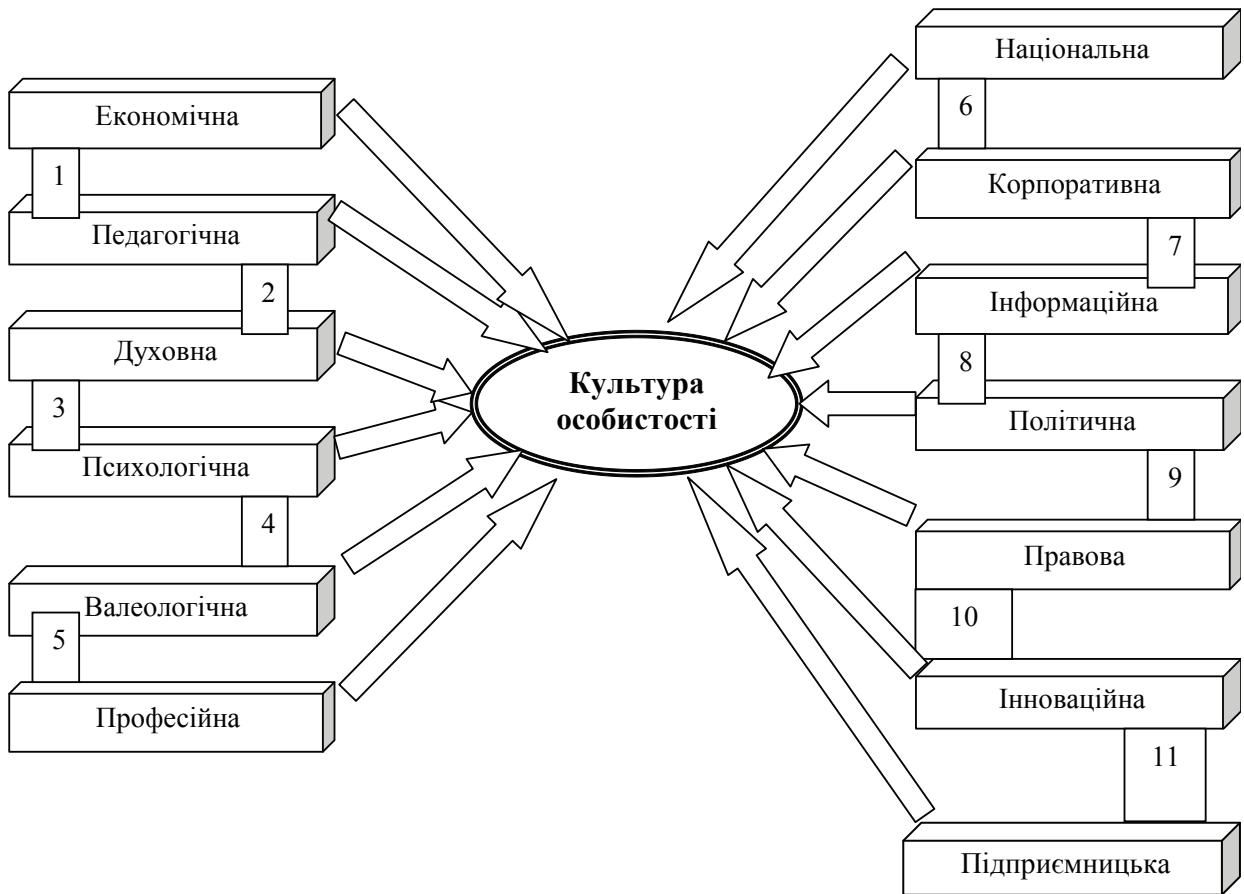
При цьому окремі чинники (1–11), що являють собою базові цінності та норми, зовнішні прояви культури, можна розглядати як чинники-синергисти, що сприяють посиленню взаємозв'язку різних видів культур, які інтегруються в культуру особистості.

Подібний методичний підхід дає підстави виставляти загальні чинники, що пов'язують

їх, планувати систему заходів, спрямованих на формування та розвиток не тільки окремих видів культур, а й у цілому культури особистості на основі принципів синергетики [3]. Такий підхід допомагає сформувати комплексну концепцію дослідження цінностей персоналу та організації у цілому, а в праксеологічному аспекті – встановити ступінь та характер впливу цінностей, що трансформуються у певні стандарти діяльності, правила поведінки людини, забезпечуючи ефективність соціальної взаємодії у мікро- та макроколективах.

Для визначення впливу різноманітних чинників на розвиток культури нами було здійснено експертне дослідження, в якому взяли участь 9 експертів. За якісним складом це були: доктор – 1, докторант – 1, кандидати наук – 3, аспіранти – 3, викладач – 1. Їхній середній вік становив $41,0 \pm 0,8$ року, а науково-педагогічний стаж – $16,0 \pm 1,1$ року.

Для проведення досліджень була розроблена карта експертної оцінки впливу різноманітних чинників на розвиток культури і відповідна матриця. Експертам пропонувалося послідовно порівнювати між собою чинники, що оцінювалися з точки зору їх впливу на розвиток культури. Якщо чинник на думку експерта здійснював більший вплив, йому виставлялася максимальна

1–11 – чинники-синергисти.

Рис. 2. Синергетична модель формування культури особистості

оцінка – 2 бали, а іншому чиннику з порівняльної пари – 0 балів. Якщо жоден з цих чинників не визначався як найбільш значущий, або експерт мав певні труднощі в їх оцінюванні, обом чинникам виставлявся 1 бал. Оцінки заносилися у відповідну матрицю на зразок “чинники-експерти” для оцінювання впливу 17 різноманітних чинників на розвиток культури (табл. 1). У ній були виділені політичні (П), етнополітичні (Еп), соціальні (С), економічні (Е), географічні (Г), технологічні (Т), психологічні (Пс), інформаційні (І), біологічні (Б), ідеологічні (Ug), міграційні (М), антропогенні (А), демографічні (Д), медичні (Мд), космогенні (К), екологічні чинники (Ек) та релігія (Р).

На засадах використання алгоритму розрахунків показників кваліметричної моделі для оцінки значущості чинників, що впливають на розвиток культури, була визначена значущість 17 різноманітних чинників (див. рис. 3).

Найбільший вплив за результатами експертної оцінки був визначений стосовно релігії (значущість – 0,077), соціальних (0,076), ідеологічних (0,075), економічних (0,074) та інформаційних чинників (0,071). Найменший вплив на розвиток культури був встановлений стосовно космогенних (0,033), біологічних (0,044) та географічних (0,049) чинників.

Для оцінки ступеня узгодженості думок експертів був використаний алгоритм розрахунків коефіцієнта конкордації (W) [10]. Вихідні дані щодо його розрахунку наведені у табл. 2.

Отриманий в підсумку коефіцієнт конкордації (W), що дорівнював за своїм значенням 0,59, був набагато більший, ніж критичне значення коефіцієнта Кендела-Сміта (0,323) та свідчив про достатньо високу ступінь узгодженості думок експертів, які брали участь у цьому експертному дослідженні.

**Матриця "чинники-експерти" для оцінювання впливу чинників
на розвиток культури і розрахунку
коефіцієнта конкордації**

Чинник	Експерти											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Σ	$D_i - D_c$	$(D_i - D_c)^2$
П	19	23	9	21	20	5	22	12	15	146	-6	36
Еп	15	21	27	20	20	22	18	23	12	178	26	676
С	16	23	25	21	20	21	25	24	22	197	45	2025
Е	24	20	24	17	21	16	27	15	28	192	40	1600
Г	18	13	13	13	18	16	14	16	7	128	-24	576
Т	19	23	17	6	19	14	16	11	17	142	-10	100
Пс	15	21	10	25	21	19	17	22	19	169	17	289
І	17	22	25	20	20	17	16	20	28	185	33	1089
Б	17	14	11	5	13	20	15	11	7	113	39	1521
Ug	15	24	22	26	17	23	20	23	23	193	41	1681
М	15	13	15	16	11	8	12	23	22	135	-17	289
А	18	20	17	15	12	8	8	22	12	132	-20	400
Д	18	16	15	13	18	25	17	25	15	162	10	100
Mg	17	5	15	8	9	20	22	8	9	113	39	1521
К	18	4	8	10	13	6	7	5	15	86	-66	4356
Р	14	23	23	27	19	25	18	24	26	199	47	2209
Ек	14	6	13	12	17	22	18	5	12	119	33	1089

Таблиця 2

**Вихідні дані щодо розрахунку коефіцієнта конкордації для оцінювання
ступеня узгодженості думок експертів стосовно впливу різних чинників
на розвиток культури**

Найменування показника та формула для визначення	Його чисельне значення
Середня оцінка рангів, що дана експертами (D_c) $D_c = \frac{m(n+1)}{2}$, де m — число експертів; n — число оцінюваних чинників	$D_c = 152$
$\sum (D_i - D_c)^2$ — різниця між сумою оцінок, даних кожним експертом за конкретним чинником (D_i), та середньою оцінкою (D_c), що береться у квадраті	$\sum (D_i - D_c)^2 = 19557$
Коефіцієнт конкордації (W) $W = \frac{12 \sum (D_i - D_c)^2}{m^2 (n^3 - n)}$, де m — число експертів; n — число оцінюваних факторів	$W = \frac{12 \cdot 19557}{9^2 \cdot (17^3 - 17)} = \frac{234684}{396576} = 0,59$

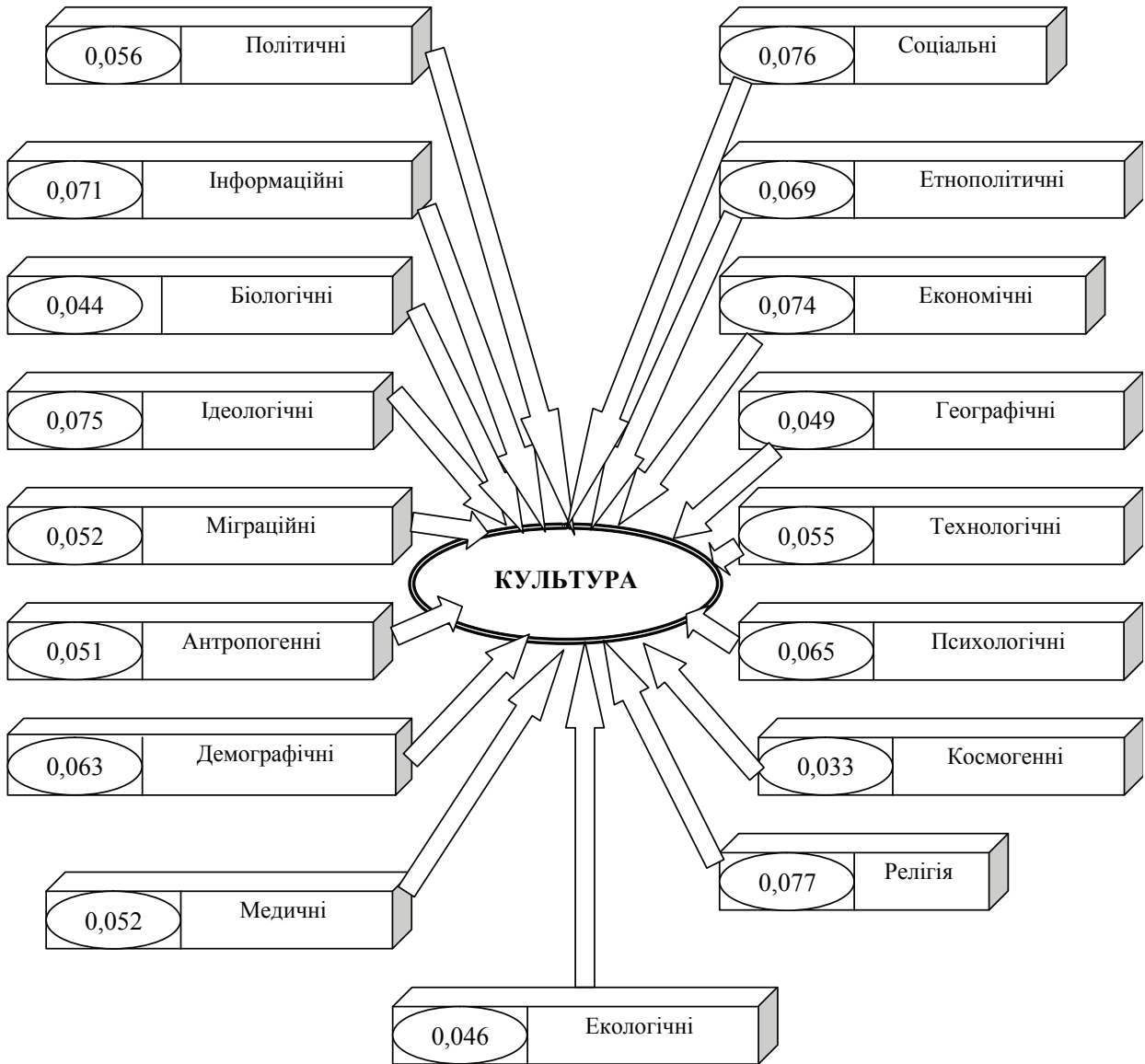

Рис. 3. Експертна оцінка значущості чинників, що впливають на розвиток культури, відносні одиниці

Виходячи з результатів проведеного наукового дослідження, можна виокремити такі пріоритетні напрями розвитку культури населення України:

1. Розробка стратегічного державного проекту розвитку культури.
2. Підвищення загальної соціальної культури громадян на засадах державної політики.
3. Розробка дієвої системи моніторингу культури на різних рівнях.
4. Створення на державному та регіональному рівнях системи оцінки чинників та управління розвитком культури населення України.

Важливе місце у формуванні різних видів культур населення (духовної, гендерної, правової, інноваційної, корпоративної та ін.) належить створенню Рад з духовного, гендерного, правового та морального виховання, кабінетів культури в освітніх установах різного рівня, які повинні координувати діяльність суб'єктів виховання, управління, засобів мас-медіа.

Культурний стан людства перебуває у прямій залежності від культури суспільства та його окремих громадян. Тому в ситуації різкого падіння рівня життя населення потрібен виважений соціально-орієнтований підхід до вирішення най-

складніших соціальних, економічних, психологічних та інших проблем соціокультурного розвитку держави, які мають вирішуватися на засадах якісних змін соціально-економічних умов життя і ретельно розроблених соціальних програм розвитку культури населення України.

Література

1. Соціологія у схемах, таблицях та коментарях: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Г. Давидов, А. В. Кальянов, С. А. Поцулко. — Донецьк: Норд-Прес, 2009. — 216 с.
2. Плотніков П. В. Соціально-педагогічні основи соціалізації молоді промислового регіону: Монографія. — Донецьк: ДонНУ, 2004. — 435 с.
3. Шконда В. В., Кальянов А. В., Давидов П. Г. Феномен синергетики: наука — общество — образование: Монографія / Ред. В. В. Шконда. — Донецьк: Норд-Прес, 2009. — 156 с.
4. Смелзер Н. Социология: Пер. с англ. — М.: Феникс, 1994.

5. Бобахо В. А., Левикова С. И. Культурология: Программа базового курса: хрестоматия, словарь терминов. — М.: ФАИР-Пресс, 2000. — 400 с.

6. Культурология. XX век. Словарь — СПб.: Университетская кн., 1997. — 640 с.

7. Культурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — Ростов н/Д: Феникс, 2001. — 608 с.

8. Кальянов А. В. Методологические основы исследования социокультурного феномена "цивилизация" // Методология сучасних досліджень в політиці, економіці та соціальній сфері: Матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конф. вчених, студентів і практиків / Голов. ред. В. В. Шконда. — Донецьк: Норд-Прес, 2011. — С. 62–70.

9. Кальянов А. В. Контент-анализ категории "цивилизация" в отечественном и зарубежном социально-культурном пространстве // Методология сучасних досліджень в політиці, економіці та соціальній сфері: Матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конф. вчених, студентів і практиків / Голов. ред. В. В. Шконда. — Донецьк: Норд-Прес, 2011. — С. 116–125.

10. Шконда В. В., Кальянов А. В. Особливості використання методів кваліметрії в сучасних наукових дослідженнях // Наук. пр. МАУП. — 2010. — Вип. 4 (27). — К.: МАУП, 2011. — С. 45–48.

Здійснено експертну оцінку різноманітних чинників, що впливають на розвиток культури у сучасному соціокультурному просторі, проведено оцінювання вагомості їх впливу, визначені напрями розвитку культури на сучасному етапі розвитку суспільства.

Проведена експертная оценка различных факторов, влияющих на развитие культуры в современном социокультурном пространстве, определена весомость их влияния, установлены направления развития культуры на современном этапе развития общества.

Expert evaluation of different factors which influence the development of culture in modern social and cultural field is carried out, ponderability of their influence is determined, trends of culture development during modern stage of society development are stated.

Надійшла 6 травня 2011 р.